

LUND UNIVERSITY

Sociala dimensioner i hållbar samhällsplanering

Lindén, Anna-Lisa

2007

[Link to publication](#)

Citation for published version (APA):

Lindén, A.-L. (2007). *Sociala dimensioner i hållbar samhällsplanering*. Department of Sociology, Lund University.

Total number of authors:

1

General rights

Unless other specific re-use rights are stated the following general rights apply:

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal

Read more about Creative commons licenses: <https://creativecommons.org/licenses/>

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

LUND UNIVERSITY

PO Box 117
221 00 Lund
+46 46-222 00 00

Anna-Lisa Lindén

**Sociala dimensioner
i hållbar
samhällsplanering**

DEPARTMENT OF SOCIOLOGY • LUND UNIVERSITY

Working Paper in Sociology

2007:1

Anna-Lisa Lindén

**Sociala dimensioner
i hållbar
samhällsplanering**

DEPARTMENT OF SOCIOLOGY
LUND UNIVERSITY

Working Paper in Sociology

2007:1

En komplett förteckning över titlar från
Sociologiska institutionen, Lunds universitet,
finns på www.soc.lu.se/info/publ, samt i slutet av boken.

Copyright © Anna-Lisa Lindén 2007

Grafisk form Infografen/Desktop

Sättning Ilgot Liljedahl

Produktion Informationsenheten, Sociologiska institutionen, Lund

Tryck Media-Tryck Sociologen, Lund 2007

ISSN 1404-6741

ISBN 91-7267-236-6

Distribution

Sociologiska institutionen

Lunds universitet

Box 114

SE-221 00 Lund, Sweden

Fax: +46 46 222 47 94 E-post: repro@soc.lu.se www.soc.lu.se/info/publ

Förord

I många sammanhang får jag frågan om hur man skall identifiera sociala dimensioner när det gäller hållbar utveckling. De ekologiska dimensionerna om överutnyttjande av naturresurser, bristande förvaltning av naturresurser eller ödeläggelse av naturresurser genom dumpning av avfall eller läckage till luft och vatten uppfattas som tydliga, näst intill självklara. Även ekonomiska dimensioner i termer av priser och kostnader beräknade i skilda tidsperspektiv kan vara rimligt lätta att förstå. De sociala dimensionerna uppfattas däremot som mera luddiga. De flesta skulle hålla med om att antalet invånare kan vara en viktig hållbarhetsfaktor, särskilt i samhällen där man lever uteslutande av naturresurser. Om överfiskning inte skall inträffa så måste antalet fiskare begränsas, effektiviteten i båtar och utrustning, liksom storleken på fångster över året behöver vägas in i åtgärder för att upprätthålla ett uthålligt fiske som garanterar överlevnad och förnying av fiskresursen. Likaså är det tydligt att man inte kan avverka hur mycket skog som helst om man vill garantera framtida försörjning med skogsprodukter. De sociala dimensionerna är tydliga i antalet invånare, antalet yrkesutövare och arbetsredskapens effektivitet när man direkt har att hantera nyttjandet av naturresurser.

Svårare är det att identifiera de sociala dimensionerna i industrisamhällets komplicerade försörjningssystem, bebyggelsestruktur, kommunikationer och konsumtionsmönster. En hållbar utveckling innehåller faktorer på flera nivåer innan de kan kopplas till naturresurser. Anställda som måste resa långt för att nå sin arbetsplats bidrar till koldioxidutsläpp, vilket påverkar klimat på både lång och kort sikt. Förhållandet mellan bostad och arbete är en viktig dimension i socialt hållbarutveckling. Invånare som inte vågar röra sig ute i sitt bostadsområde känner sig otrygga. Man känner inte dem som bor i området, alltför många flyttar till och från området. Omflyttningen i bostadsområdet som påverkar känslan trivsel och trygghet är en annan viktig dimension. Åldersstrukturen i ett område är en annan dimension. Tillgången till offentlig service bygger på att det finns tillräckligt många barn för att inrätta daghem, skolor, fritidsgård eller tillräckligt många äldre för att upprätthålla service för äldre.

Avsikten med denna pm är att lyfta fram några betydelsefulla sociala faktorer i kommuners planering för hållbar utveckling och med resultat från forskning jag bed-

rivit under en lång följd av år visa hur man kan analysera sociala situationer och samtidigt arbeta med socialt strategiska verktyg i samhällsplanering.

Ett särskilt tack riktas till *Sparbanksstiftelsen Skåne* som bidragit med finansiering till denna rapport.

Lund den 6 mars, 2007

Anna-Lisa Lindén

Innehållsförteckning

Förord	3
Introduktion	7
De sociala dimensionerna i hållbar samhällsutveckling	11
Strategier och verktyg för socialt hållbar planering	23
Slutord	29
Referenser	31

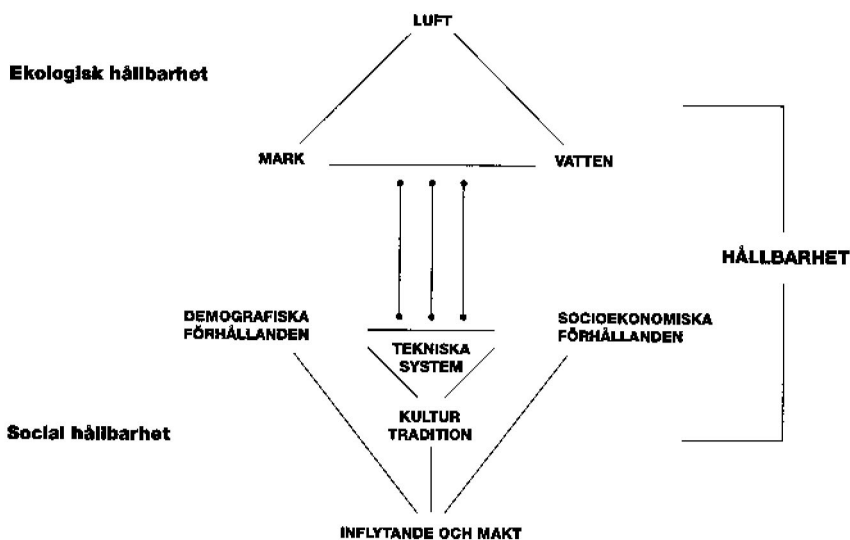
Introduktion

Hållbar utveckling är numera ett välkänt begrepp med en historia som vanligen knyts samman med natur och ekologiska system. Utan att direkt formulera begreppet hållbar samhällsutveckling lade man i Brundtland-kommissionen stark betoning på betydelsen av samhälleliga processer som nära kopplade till nyttjandet av naturresurser och påverkan på ekologiska system. De samhälleliga och ekologiska processerna hänger samman. Den negativa påverkan på klimat och biotoper som så ofta uppmärksammas är i huvudsak ett resultat av människors beslut och beteenden. Det är viktigt att både knyta samman samhälleliga och ekologiska faktorer för att kunna förstå, lösa och förbättra och i framtiden verka för hållbar utvecklingen i både sociala och ekologiska sfärer.

Man kan konstatera de sociala faktorer som pekades ut i dokumenten från Rio, 1972, och Johannesburg, 2002, betonar betydelsen av *sociodemografisk utveckling*, dvs befolkningsutveckling och befolkningsstruktur, *ekonomiska system*, dvs produktion, försörjning och konsumtion samt *makt och inflytande*, dvs beslut, engagemang, inflytande och planering (SOU 2003:31). Dessa är tre viktiga grundpelare för socialt hållbar utveckling. Däremot behöver innebörden av de sociala dimensionerna behöva preciseras och kopplas till strategier och verktyg som är praktiskt användbara i planering och problemlösning i samhällen. Befolkningens struktur och demografiska processer, dvs befolkningsutveckling, flyttningar är grundläggande faktorer och påverkar förändring och utveckling i många sociala dimensioner. Ekonomiska system, dvs näringsliv, arbetsmarknad och konsumtionsmönster är andra nödvändiga socioekonomiska förutsättningar för samhällens sociala utveckling. Den kommunala organisationen är det auktoritetssystem med uppgift ta tillvara medborgarnas intressen i beslut och planering för invånarnas välbefinnande. Traditioner och kulturell historia är viktiga bakomliggande faktorer för förståelsen av samhällen och de förändringsprocesser som samhället gått igenom. Genom skilda typer av naturgivna förutsättningar har samhällen byggts på platser som varit gynnsamma för försörjning och överlevnad.

Beslut om nyttjandet av naturresurser kan ske i skilda samhälleliga sammanhang såsom i politiska organisationer, inom näringsliv och företag eller av enskilda människor och hushåll. I de nationella politiska sammanhangen kan det exempelvis handla om regler för fiske, tillåtna redskap och fångstkvoter. För enskilda företag kan besluten gälla om var, hur och med vilka konsekvenser för naturen man skaffar råvaror till sin produktion. För enskilda individer kan frågorna gälla vilka varor man vill köpa

och varför. De argument som ligger till grund för att skydda naturens resurser, nyttja dem som råvaror i produktionen och konsumenters acceptans av varor skiljer sig åt mellan samhällen. Varje samhälle vilar på traditioner och historia som fundament för hur händelser värderas i nuläget. Inte bara nationer skiljer sig åt, utan även mellan orter och regioner eller yrkesgrupper i ett och samma land kan det finnas skilda uppfattningar om hur mark och andra naturresurser skall användas.

Figur 1 Hållbar utveckling – ett systemperspektiv (Lindén, Jörgensen & Bennulf, 1998)

Den historia och de kulturella traditioner som finns bevarade i samhällens utveckling har i hög grad inflytande även på dagens händelser och beslut. I gruvssamhällen i England var befolkningen angelägen om att bevara gruvorna and arbetet i stället för att lägga ner gruvor och återställa naturen. I definitionen av hållbar samhällsutveckling är det därför viktigt att skilja på två hållbarhetsperspektiv, nämligen det ekologiska och det sociala perspektivet (figur 1). Det ekologiska perspektivet har fokus på natur och kretslopp mot bakgrund av naturens förutsättningar och begränsningar. Det sociala perspektivet fokuserar de demografiska, socioekonomiska, politiska och kulturella förutsättningarna för samhällsutveckling.

I analysen av de sociala dimensionerna för hållbar samhällsutveckling behövs – *indikatorer över sociala dimensioner* som gör det möjligt att följa samhällens förändring, – *strategier och verktyg för planering* och beslut som gör det möjligt att påverka sociala dimensioner i samhällsutvecklingen.

All utveckling kan försiggå och analyseras på olika *sambälls nivåer, dvs globalt, nationellt, regionalt, lokalt*. I denna pm kommer betoningen att ligga på regional och lokal förändring, dvs sådana processer där huvudmannen är landsting, län eller kommuner.

I presentationen ges exempel från i huvudsak min egen forskning kring sociala dimensionerna i hållbar utveckling på regional, kommunal och stadsdelsnivå. Man kan läsa mera om dessa exempel i någon av de rapporter som anges i referenslistan.

De sociala dimensionerna i hållbar samhällsutveckling

De allra viktigaste indikatorerna på sociala dimensioner i hållbar samhällsutveckling är **demografisk struktur** och **demografisk förändring**. Demografisk struktur beskriver befolkningens sammansättning, dvs fördelning över ålder, kön. Demografisk förändring beskriver samhällets befolkningsutveckling genom mortalitet och nativitet, s.k. naturlig befolkningsutveckling, eller genom in- och utflyttning, dvs migration. Ofta betraktas snabb befolkningsutveckling som positiv och därmed en eftersträvarvärd situation. Snabb befolkningsutveckling antingen genom höga födelsetal eller genom stor inflyttning kan leda till att befolkningens struktur förändras på kort tid. Höga födelsetal ger stora årskullar barn och ungdomar för barnomsorg och skolor. Inflyttning av människor i förvärvsarbetande åldrar kan leda till svårigheter att hitta arbete och försörjning. Hög utflyttning av människor i förvärvsarbetande åldrar kan leda till att andelen åldringar ökar betydligt under ett antal år. Minskande befolkning genom exempelvis utflyttning kan hänga samman med industrinedläggningar och minskande försörjningsmöjligheter eller brist på arbetsmöjligheter för ungdomar som slutar sin skolgång. Människors migration från en plats till en annan har i alla tider haft nära samband med försörjningsmöjligheter. Migration fungerar som en indikator på sociala förhållanden både när det gäller ”normala” förhållanden, positiv eller negativ social utveckling.

Sammantaget är de demografiska aspekterna grundstenar i de processer som formar och formar den samhälleliga omgivning där enskilda individer fattar beslut, som på skilda sätt kan medverka till eller motverka demografiska förutsättningar för hållbar samhällsutveckling. Oavsett vilken orsaken är till befolkningsförändringar i en kommun så ställs den kommunala planeringen inför stora krav på förändringar antingen det gäller utbyggnad eller omDispositioner av resurser. De tre exempel som kortfattat beskrivs bygger på en omfattande analys av demografisk struktur och demografisk förändring och visar på betydelsen av dessa dimensioner för att förstå och hantera de sociala dimensionerna i hållbar samhällsutveckling.

I de exempel som ges nedan beskrivs betydelsen av att analysera demografisk struktur och förändring och de konsekvenser sådana processer kan få för en socialt hållbar samhällsutveckling i tre fall nämligen

- Exempel 1, Region Blekinge. Framtidssituation för regionen och kommunerna om befolkningens förändring och struktur följer redan pågående mönster.
- Exempel 2, Lund. Befolkningens struktur och förändring i stadsdelar samt konsekvenser för pendlingsmönster och offentlig service.
- Exempel 3, stadsdelar i Västerås. Befolkningens flyttningmönster påverkar befolkningens struktur och sociala situation.

Exempel 1. Region Blekinge. Framtidssituation för regionen och kommunerna om befolkningens förändring och struktur följer redan pågående mönster

Denna framtidsbild för Blekinge har som utgångspunkt att utvecklingen i länet kommer att vara densamma fram till år 2015 som den varit mellan 1990 och 2003. Under den perioden minskade befolkningen i länet med cirka 2 procent. Denna framtidsbild svarar nästan exakt mot den regionframskrivning som Inregia och Landstingsförbundet gjort för Blekinge i det man kallar basscenariot. I det scenariot antar man att fruktsamheten i Sverige skall öka till 1,8 barn per kvinna samt att nettoinvandringen blir 12.000 personer. Med den bakgrunden kommer befolkningen i Blekinge fram till 2030 kommer att minska med 4 procent. Hälften av den folkminskningen kommer att ske fram till år 2015. I framtidsprognoser kan man aldrig exakt säga när en förändring inträffar. Några år kan ha en positiv befolkningsutveckling och andra en negativ utveckling. Under en längre tidsperiod kan det sammanlagda resultatet ändå bli en folkminskning. I tabell 3 kunde konstateras att utvecklingen i de fem kommunerna i Blekinge från 1990 till i dag haft ett mönster med både stabilisering och språng.

Befolkningen i Karlskrona ökade under perioden 1990-2003, medan befolkningen i de övriga kommunerna minskade i varierande grad. År 2015 kan man med denna utgångspunkt beräkna en befolkningsminskning i Blekinge med cirka 2.980 invånare. Karlskrona, som i kommunförbundet klassificeras som större stad, kan beräknas få en ökning av befolkningen, medan de övriga kommunerna får en folkminskning. Mest minskar befolkningen i de kommuner som klassificeras som industrikommuner, dvs Olofström och Sölvesborg. Över hela landet beräknas industrikommunerna få den största befolkningsminskningen under de närmaste decennierna. Även mindre och mellanstora städer beräknas i allmänhet få en befolkningsminskning, även om den minskningen är mindre än för industrikommuner.

Man kan även notera skillnader mellan regioner i landet. De allra största relativa förändringarna kommer att ske i norra Svealand och Norrland.

När befolkningens storlek förändras påverkas även befolkningens åldersstruktur. En generell riktlinje är att befolkningsökningar oftast för med sig en ökande andel yngre och medelålders, medan minskande befolkningen får den motsatta effekten, dvs en ökande andel äldre invånare.

Mot bakgrund av de förutsättningar som redovisats ovan och i föregående avsnitt för Blekinge och de fem kommunerna kan en prognos som bygger på att utvecklingen kommer att förbli densamma fram till år 2015 som den varit från 1990 till i dag beräknas. Det skall dock noteras att för de befolkningsmässigt små kommunerna Olofström och Sölvesborg är siffrorna mera osäkra än för övriga kommuner. Man skall alltid hålla i minnet att även relativt små händelser, exempelvis företagsnedläggningar, nyetableringar eller en väntat stor invandring, får stora konsekvenser för kommuner med liten befolkning.

Tabell 1.1 *Befolkningsutveckling och befolkningsstruktur (%) i Blekinge med kommuner år 2015*

Åldersgrupp	Karlskrona	Ronneby	Karlshamn	Olofström	Sölvesborg	Blekinge
0-19	23	19	19	17	16	21
20-64	58	50	50	47	48	53
65-	19	31	31	36	36	26
Befolkning	63.290	27.720	30.124	12.185	13.545	146.865
Ändring 2003-2015	+2.435	-565	-615	-1.355	-2.880	-2.980
Försörjnings- kvot	1,72	2,0	2,17	2,13	2,08	1,89

Kommentar 1: I region Blekinge kan man utifrån Inregias och Landstingsförbundets prognos beräkna att befolkningens åldersstruktur fram till år 2015 kommer att förändras med ungefär följande relativa tal: -8%, -6,5%, +18% i åldersgrupperna 0-19, 20-64 och 65- respektive. Dessa förändringar mot en äldre befolkning är relativt större i industrikommuner än i medelstora kommuner, vilket tagits hänsyn till i ovanstående framtidsbedömning.

Kommentar 2: Försörjningskvoten = totalbefolkningen / antal invånare i åldersgruppen 20-64 år. Jfr. tabell 10.

Jämfört med år 1990 (tabell 4) kommer en större andel av befolkningen i Blekinge att vara över 65 år (tabell 11). Förändringarna mot äldre åldersgrupper kommer sannolikt att vara betydligt större i kommuner som minskar sin befolkning och särskilt i industrikommuner, vilket följer de mönster man bedömer som de mest troliga för sådana regioner i hela riket. Andelen invånare i åldersgruppen 20-64 år kommer att minska i Blekinge och då i synnerhet i kommunerna med negativ befolkningsutveckling.

Befolkningsförändringarna kommer att leda till kraftiga förändringar i försörjningskvoten mellan kommunerna i länet. Försörjningskvoten kommer att variera mellan 1,72 för Karlskrona till 2,17 och 2,13 för Karlshamn respektive Olofström

(tabell 11). Försörjningskvoten anger hur många barn, ungdomar och pensionärer det går på varje invånare i förvärsarbetande ålder. Man kan notera att avståndet mellan kommunerna i försörjningskvot kommer att öka fram till år 2015, vilket hänger samman med att kommunerna sinsemellan har olika typ av befolkningsutveckling. Konsekvensen blir att den kommunalekonomiska situationen i kommunerna både kommer att vara sinsemellan olika, men även förändrad jämfört med dagens situation. Kommunerna, med undantag av Karlskrona, kommer att ha betydligt större andel äldre att ansvara för än i dag. Samtidigt kommer andelen barn och ungdomar att vara mindre. Hela denna utveckling kommer att bli en kommunalekonomisk utmaning i planeringen av kommunal service.

Framtidens utmaningar:

- *Omfördelning av befolkningen inom regionen framtidens största utmaning!*
- Karlskrona växer och får en ung befolkning. Utbildningstillfällena ökar inom högskolan, vilket bidrar till detta förhållande. Samtidigt behöver arbetsmarknaden för unga expandera, så att flera kan stanna kvar i kommunen och nya flytta in. Den kommunala ekonomin stabiliseras genom en förnygring av befolkningen. Samtidigt behöver offentlig service för barn och ungdomar stärkas och byggas ut för att kunna ta emot unga hushåll och för att andra unga hushåll skall kunna stanna kvar på sina arbeten och bo kvar i kommunen. Andelen äldre kommer att förbli tämligen konstant, men prognosen bygger på att en större andel blir äldre än i dag och blir vid hög ålder en större grupp med stora vårdbehov jämfört med i dag.
- I de mellanstora kommunerna Ronneby och Karlshamn minskar befolkningen något. Andelen äldre ökar och särskilt i höga åldrar, eftersom ett antagande om höjd medellivslängd ligger i antagandena bakom prognosen. Minskande andel barn och ungdomar samt minskande andel invånare i åldersgruppen 20 till 64 år. Samtidigt som den kommunala ekonomin försvagas genom minskande skatteintäkter ställs stora och utökade krav på offentlig service för äldre, men även för barn och ungdomar för att minska eller förhindra utflyttningen bland hushåll med barn. Negativ befolkningsutveckling leder lätt till en ökad utförsspiral om levnadsvillkoren för invånare i arbetsför ålder försämras. Detta är en rörlig grupp som kan flytta, medan äldre inte har samma möjlighet att flytta till en bättre situation än den man flyttar från.
- Industrikommunerna Olofström och Sölvesborg kommer, enligt scenariot, att drabbas av en mera omfattande minskning av befolkningen. För att minska effekterna i förändrade levnadsvillkor för kommuninvånarna gäller samma behov av offentlig service som i Ronneby och Karlshamn. Samtidigt behöver nya arbetstillfällen skapas. Små verksamheter kan komplettera de stora arbetsplatser som dominerar dessa kommuner. Det behövs framtidstro och samhällsstöd för att

detta skall bli en verklighet som fungerar som motverkande kraft mot negativa trender.

- Regionen Blekinge får, enligt scenariot, en markant förändring av befolkningens struktur. De unga dominerar den östra delen av regionen och äldre de västra delarna. Regionens del i service för befolkningen behöver planeras och dimensioneras efter sådana ändrade förhållanden. Utöver utbildning och vård kommer kommunikationer och infrastruktur att få ökad betydelse. Redan med dagens förhållanden kan man notera omfattande pendling mellan kommunerna i regionen. När arbetsmarknaden förändras kommer en stor del av befolkningen i första hand att undersöka arbetsmöjligheterna inom pendlingsavstånd före alternativet att flytta längre bort. Särskilt vet man att hushåll med barn i skolåldern i första hand väljer att stanna kvar eller flytta inom så korta avstånd att barnen kan vara kvar i sin skola eller sitt närområde. Kommunikationer, både offentliga och infrastruktur med ett funktionellt vägnät, är viktiga medel för att påverka flyttningsströmmar tillsammans med utbildning och service för hushåll i yngre åldrar.

Källa: Lindén A-L, 2005. *Hållbar samhällsutveckling i Blekinge. Nutid och framtid.* Rapport 2005:03, Blekinge Tekniska Högskola, Karlskrona.

Exempel 2. Lund. Befolkningens struktur och förändring i stadsdelar samt konsekvenser för pendlingsmönster och offentlig service

Under nittio år har det som i dag är Lunds kommun haft en folkökning, från ca 36.000 invånare år 1910 till ca 96.000 invånare år 1995. Två stora tillväxtperioder kan särskilt noteras. Den ena av dem inföll åren 1965-75 och den andra från 1990 och framåt. Befolkningsutvecklingen i en kommun är i hög grad omvärldsberoende, dvs den kan inte enbart genereras genom inomkommunala egenskaper och åtgärder. Den första stora expansionsperioden hängde samman med åtminstone två sammanfallande händelser nämligen, ökande antal unga som sökte sig till högre utbildning och ökat antal sysselsättningsstillfällen inom offentlig och privat sektor, båda väl representerade i Lund. Den andra perioden av befolkningsexpansionen hänger samman med folkbokföringskrav på studenter, ökat antal studerande på grund av brist på arbetstillfällen inom nästan alla arbetsmarknadssektorer samt inflyttning genom att antalet arbetstillfällen inom högteknologisk sektor ökat.

En översiktlig bild över befolkningens medianålder visar att medianåldern på befolkningen varierar mellan kommundelar. År 1975 var variationsvidden 15 år, dvs medianåldern 47 år i Centrum och 32 år i Södra Sandby (tabell 2.1). Tjugo år senare

har variationsvidden minskat till 8 år, dvs nästan halverats till stor del beroende på att mantalsskrivningskrav införts för studenter.

Tabell 2.1 Medianålder i kommundelar och Lunds centralort åren 1975, 1985 och 1995

Kommundel	Medianålder /år		
	1975	1985	1995
Centrum	47	45	43
Norr	33	35	38
Östra Torn/Linero	33	35	36
Söder	38	41	41
Väster	42	45	42
Torn	36	35	35
<i>Lunds centralort</i>	<i>39</i>	<i>40</i>	<i>40</i>
Södra Sandby	32	32	35
Dalby	35	35	36
Veberöd	33	32	35
Genarp	34	34	35

Andelen förskolebarn, 0-6 år, är lägst i centrum. Även andra kommundelar i centralorten har tämligen liten andel förskolebarn. Undantag utgör de områden som ganska nyligen varit utbyggnadsområden, dvs Östra Torn/Linero och Torn. Större andelar förskolebarn finner man i kommundelarna på landsbygden. Med få undantag, Genarp och Väster, så har dock andelen förskolebarn minskat något under den senaste tioårsperioden och beräknas inte öka i någon kommundel under återstoden av 1900-talet. Läget är nästan identiskt detsamma för åldersgruppen 7-15 år, dvs kraftiga minskningar av åldersgruppen under den senaste tioårsperioden och en skattad uppgång med någon eller några få procent huvudsakligen i kommundelarna på landsbygden. Gör man motsvarande analys för pensionärsåldrarna finner man att de högsta andelarna pensionärer bor i centralorten, med undantag av Norr och Torn. Däremot har andelen pensionärer i befolkningen ökat mest i kommundelarna på landsbygden under de senaste tio åren.

Sammantaget tyder dessa förändringar på att det har skett och sker en omfördelning av relationerna mellan åldersgrupper i kommunen så att andelen personer i åldersgrupperna 16 till 65 år ökar, dock i skilda segment av åldersintervallet. I de kommundelar där andelen pensionärer ökat återfinns några kommundelar i centralorten och kommundelarna på landsbygden. Av de senare kommundelarna har särskilt Södra Sandby haft en större ökning pensionärer under tioårsperioden och förväntas ha en ökning även under kommande år. Ett gemensamt kännetecken för kommundelar med ökande andel pensionärer är att bostadsutbudet till tämligen stor andel består av privatägda småhus. *Kvarboendetiden i småhuslägenheter är cirka dubbelt så lång jämfört med hyreslägenheter i flerbostadshus. Kvarboendetiden är även betydligt längre i småhuslägenheter jämfört med bostadsrättslägenheter.* En stor andel hushåll i övre medelålder boende i privatägda småhus bör därför ge en ökad andel pensionärer inom den närmaste framtiden. En översiktlig analys av andelen medelålders

personer i kommundelarna på landsbygden antyder ett förändringsmönster mot en ökning av den andelen. Även minskningen av andelen små barn och den förväntade ökningen av åldersgruppen 7-15 år pekar i denna riktning.

Lunds centralort har för närvarande 75 procent av kommunens befolkningsunderlag. Av den förväntade folkökningen beräknas närmare 80 procent falla på kommundelarna i centralorten. Nybyggnation kommer att öka befolkningsandelen i centralorten.

Kommundelen *Centrum* har under en tjugoförårsperiod genomgått en utveckling som lett till lägre medianålder på befolkningen. Fortfarande har kommundelen dock den äldsta medianåldern på sin befolkning, 43 år. På längre sikt är det sannolikt med något ytterligare sänkt medianålder i kommundelen och en dominans av hushåll utan barn i både den unga och äldre delen av befolkningen.

Kommundelen *Norr* har genomgått en åldrandeprocess, dvs medianåldern har ökat till 38 år. Utflyttningen är något högre än inflyttningen, vilket för med sig en långsam åldrandeprofil i kommundelen. Även hushållsstrukturen i kommundelen är under förändring mot en ökande andel av den redan nu höga andelen ensamstående med barn.

Kommundelen *Östra Torn/Linero* har genomgått två stora expansionsperioder, en på sjuttioalet och en på nittioalet. Detta gör att medianåldern inte ändrats särskilt mycket. Den ligger nu på 36 år. Här förväntas inga stora förändringar av åldersprofilen inträffa.

Kommundelen *Söder* har en medianålder på 41 år, vilket är något högre än genomsnittet för kommunen. Inom den närmaste framtiden väntas en svag minskning av andelen barn och ungdomar. I denna kommundelen kommer sannolikt inte heller på lite längre sikt några stora demografiska förändringar att inträffa.

Kommundelen *Väster* har för närvarande hög medianålder, 42 år. Här finns mycket liten andel barnhushåll och mycket hög andel enpersonshushåll, särskilt i högre åldrar. Detta medför en genomsnittlig hushållsstorlek på 1.5 personer, vilket är lägst av samtliga kommundelar. Väster är inne i förändringsperiod när det gäller demografisk utveckling. Hög dödlighet och lika höga födelsetal ger ingen befolkningssökning. Däremot är inflyttningen större än utflyttningen och har stor koncentration till åldersgrupperna 18 till 34 år. Väster är inne i en "föryngringsprocess" som kommer att pågå även efter sekelskiftet.

Kommundelen *Torn* har en ung befolkning, med en medianålder på 35 år. Här finns en hög andel barnhushåll och en mycket hög andel stora hushåll, vilket ger en genomsnittlig hushållsstorlek på 2.4 personer. Andelen pensionärer är låg. Folkökningen hänger framför allt samman med ett stort födelseöverskott.

Södra Sandby har liksom de övriga östra kommundelarna en ung befolkning genomsnittligt, medianålder 35 år. Hushållen är stora med ett genomsnitt på 2.8 personer. Andelen enpersonshushåll bland både äldre och yngre är liten. Andelen barnhushåll är stor. Den närmaste framtiden förväntas en minskning av barn och ungdomar och en tämligen stor ökning av andelen pensionärer. Omflyttningen i kommundelen är låg, bara en tredjedel av vad som gäller för centralorten. Utflyttningen domineras av unga i åldern 18-24 år och medelålders i åldern 45-64 år. Med en

beräknad liten folkökning i kommundelen kommer dessa utvecklingsdrag föra med sig en ökande andel äldre och minskande andel yngre på längre sikt.

Dalby har genomsnittligt sett en tämligen ung befolkning, medianålder 36 år. Andelen barnhushåll är hög. Andelen äldre hushåll ligger på kommungenomsnittet. Den närmaste framtiden beräknas andelen små barn minska något. På längre sikt kommer sannolikt andelen äldre att öka markant, även med en viss inflyttning av yngre personer. Redan nu är folkökningen beroende av inflyttning eftersom den naturliga reproduktionen ligger mycket nära noll. Utflyttningen domineras av mycket unga och i liten mån av medelålders i åldersgruppen 45 till 64 år.

Veberöd har en ung befolkning och en mycket stor andel barnhushåll. Andelen små hushåll är liten. Inom den närmaste framtiden förväntas inga större förändringar i befolkningens ålderssammansättning.

Genarp har en ung befolkning. Andelen barnhushåll är mycket hög. Den genomsnittliga hushållsstorleken är 3.5. Inom den närmaste framtiden förväntas andelen barn, ungdomar och pensionärer öka. Folkökningen i denna kommundel kommer sannolikt även därefter öka något genom födelseöverskott, för att därefter stagnera. Den utvecklingen leder till minskande andel barn, samtidigt som åldersprofilen pekar på att andelen pensionärer kommer att fortsätta öka något.

Arbete och sysselsättning

I åldersgruppen 20 - 64 år i Lunds kommun är 65 procent förvärvsarbetande. Kvinnor är i något större utsträckning än män förvärvsarbetande (tabell 2.2). Arbetslösheten i kommunen ligger lågt på 4 procent. Arbetslösheten ligger lågt i alla kommundelar, även om man finner den lägsta andelen arbetslösa i de östra kommundelarna.

Tabell 2.2 Andel förvärvsarbetande och arbetslösa samt bilar/hushåll i resp. kommundel, 1994

Kommundel	Förvärvsarbetande (20-64 år)			Bilar/ hushåll	Arbetslöshet (18-64 år i området 1)
	Män	Kvinnor	Samtliga		
Centrum	51	58	55	.58	4
Norr	55	46	50	.52	5
Ö Torn/Linero	69	71	70	.87	4
Söder	60	65	62	.63	4
Väster	60	61	59	.60	5
Torn	74	75	75	.86	4
Södra Sandby	83	82	82	1.30	3
Dalby	78	79	78	1.10	3
Veberöd	82	80	81	1.28	4
Genarp	81	77	79	1.33	3
Lunds kommun ⁶³	67	67	65	.80	4

1) Öppet arbetslösa, dvs exklusive arbetssökande som finns i utbildnings- eller praktikåtgärder.

I de *östra kommundelarna* ligger förvärvsintensiteten betydligt högre än för kommungenomsnittet. För både män och kvinnor i de fyra områdena ligger dessa siffror vid cirka 80 procent förvärvsarbete. Dessa förhållanden hänger samman med befolkningsstrukturen i dessa områden. I förvärvsarbete åldrar finns förhållandevis liten andel i 18-25 åldersintervallet, dvs grupper där man finner många studerande. Hushåll som flyttar in i dessa kommundelar är unga. Åtminstone en vuxen i hushållet är förvärvsarbete.

I centralortens kommundelar finner man den lägsta förvärvsintensiteten i *Centrum, Norr, Söder och Väster*. *Östra Torn/Linero* och *Torn* har en förvärvsintensitet för både män och kvinnor som ligger strax över kommungenomsnittet. Medianåldern är tämligen låg, genom att här bor många barn och få pensionärer.

Man kan konstatera att 69 procent av de förvärvsarbete som bor i kommunen arbetar i kommundelar inom Lunds kommun. Nivån är ungefär lika hög i alla kommundelar. För centralortens invånare är dock avstånden mellan bostad och arbete små. Avståndet till arbetet för de boende i de östra kommundelarna är längre, vilket leder till en stor omfattning på arbetspendlingen inom kommunen. Man kan även konstatera att bilinnehavet per hushåll är högt, vilket tyder på att en stor andel av arbetsresorna till stor del sker med egen bil.

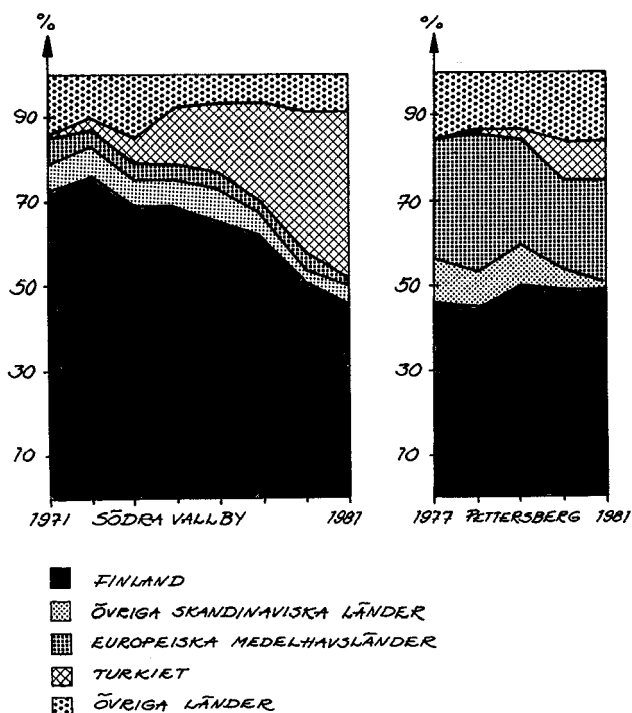
I fallet med Lund kan man konstatera att inriktningen på den förda bostadspolitiken med bebyggelsestruktur, upplåtelseformer och utbyggnadstakt lett till socio-ekonomisk segregering av flyttningarna. De stora och "billigare" lägenheterna finns i förorterna, vilket lett till unga inflyttande hushåll och låg andel pensionärer. När barnen lämnat föräldrahemmet flyttar man in till centralorten. Där ökar andelen pensionärer, medan andelen barn, förutom i nyligen utbyggda stadsdelar är tämligen låg. Denna segregerade ålderstruktur leder till omfattande inom- och mellankommunal arbetspendling, vilken i stor utsträckning sker med bil. Arbetsintensiteten är hög i förorterna, bilinnehavet högt och pendlingen omfattande. Samtidigt påverkas servicebudgeten i stadsdelarna. Offentlig service, dvs barnomsorg och skolor kan få överkapacitet i åldrande stadsdelar, Centrum och Söder och förortsområden med många utflyttande hushåll, Dalby och Södra Sandby. Även kommersiell service påverkas när ålders- och hushållsstruktur förändras. De åtgärder som kan ändra dessa förhållanden är samhällsplanering, dvs bebyggelselokalisering, utbyggnadstakt, bebyggelsestruktur till lägenhetsstorlek, upplåtelseform etc., vilket gör att offentlig service kan behållas och förnyas.

Amn. Sedan denna analys genomfördes har Lunds kommun väsentligt förändrat sitt utbyggnadsprogram och nyproduktion av bostäder.

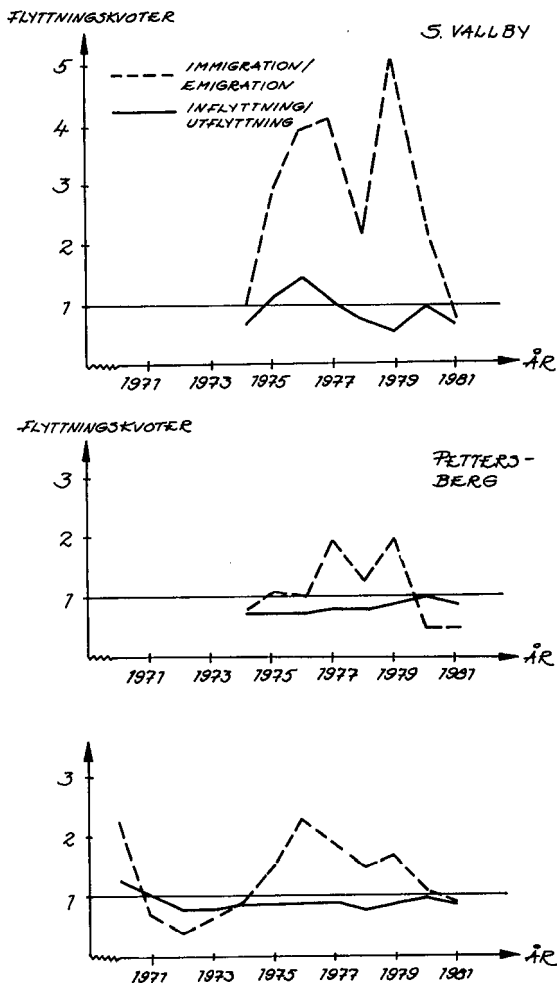
Källa: Lindén A-L, et.al., 1997. *Socialt hållbar planering*. PM 12, Stadsarkitektkontoret, Lund.

Exempel 3. Stadsdelarna Södra Vallby och Pettersberg i Västerås. Befolkningens flyttningsmönster påverkar befolkningens struktur och sociala situation

Stadsdelen Södra Vallby i Västerås fick tidigt rykte om sig att vara ett problemområde. De direkta indikatorerna på problem i området kunde avläsas i höga flyttningsstal, dvs omsättning på hyresgäster. Samtidigt märkte socialförvaltningen att andelen utbetalda socialbidrag ökade till befolkningen i området utan att man kunde notera någon motsvarande ökning av de klassiska sociala problemen med alkohol och droger. Den angränsande stadsdelen Pettersberg var liksom Södra Vallby ett ungefär lika stort bostadsområde, byggt bara några år tidigare. Lägenhetsfördelningen i de båda områdena skilde sig lite åt. I Södra Vallby fanns några flera stora lägenheter, fyrrums- och femrumslägenheter, och i Pettersberg några flera mindre lägenheter, dvs enrumslägenheter. Samtliga lägenheter var hyreslägenheter under samme fastighetsägare. Det fanns således inga problematiska nivåer på problem indikatorer vare sig när det gällde lägenhetssammansättning eller ökning av klassiska sociala problem.

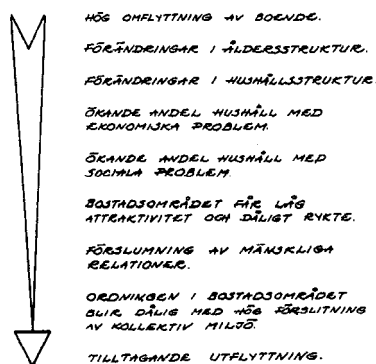
Figur 2.1 Procentuell förändring av nationaliteter i Södra Vallby och Pettersberg

Figur 2.2 Flyttningkvoter i Södra Vallby, Pettersberg och Västerås kommun

En jämförande analys av de båda bostadsområdena gjordes med indikatorer på befolkningens demografiska struktur och demografiska förändring under bostadsområdenas knappt 10-åriga historia. Analysen visade att områdenas demografiska förändring genom flyttningar skilde sig dramatiskt åt. Södra Vallby hade nästan fyra gånger så höga flyttningstal när det gäller flyttningutbyte med utlandet (figur 2.2). Detta i sin tur har under några år skapat en etnisk befolkningsstruktur som skiljer sig från Pettersberg (figur 2.1). Den ökande andelen av befolkningen som kommer från Turkiet är assyriska hushåll med många barn. Nyligen invandrare har svårt att snabbt få fäste på arbetsmarknaden. När man får ett arbete är det ofta i lågavlönade arbeten, vilken inte räcker för att försörja en stor familj. Socialbidrag hade blivit ett komplement till alltför låg hushållsinkomst. Här låg förklaringen till ökande andel socialbidragshushåll.

Så återstår förklaringen till att det blivit så stor skillnad i flyttningsmönster mellan samt varför flyttningsrörelser leder till att alla andra nationaliteter flyttar ut ur området. En väl känd förklaring är att höga flyttningsstal ökar otrygghetskänslan bland de kvarboende. Andelen invånare man inte känner till utseende och bostadsläge driver fram osäkerhet om vilka som hör till och inte hör till området. Sådana känslor ökar flyttningsbenägenheten ut ur området. Hela utvecklingen leder till instabilitet och ett nedåtgående spiral för bostadsområdet. I Södra Vallby fanns inget samband med traditionell social problematik, utan snarare att när hushåll inte vill flytta in ökar inflyttningen av hushåll som inte har valmöjligheter på bostadsmarknaden, dvs i detta fall de som är nya immigranter i Sverige.

Figur 2.3 Förändringsspiral för bostadsområden med höga flyttningskvoter

Höga flyttningsstal ändrar hushållsstrukturen. Kvar blir hushåll med begränsade valmöjligheter på bostadsmarken på grund av låga inkomster, arbetslöshet eller sociala problem. Högt omflyttning sliter på den fysiska miljön både i lägenheter, gemensamma utrymmen och utemiljö. Området riskerar att få låg attraktivitet och dåligt rykte, vilket i sin tur ökar utflyttningsbenägenheten. Bostadsområdet kommer gradvis in i en negativ spiral, vilken blir allt svårare att bryta ju längre den utvecklats (figur 2.3). Förändringstalen, i detta fall flyttningsstalen är en betydande och grundläggande social hållbarhetsindikator.

Anm. I detta fall byggde kommunen om en stor del av bostadsområdet Södra Vallby till ett utbildnings- och konferenscentrum för att helt bryta de sociala förändringsmönstren.

Källa: Thelander A-L, 1984. *Befolkningsförändringar i bostadsområden med sociala problem*. Forskargruppen Boende och bebyggelse, Sociologiska institutionen, Lunds universitet, Lund.

Strategier och verktyg för socialt hållbar planering

Den kommunala organisationen är den organisation som på statens och medborgarnas uppdrag svarar för kontinuitet i samhällsutvecklingen genom planering, beslut och genomförande av utvecklings- och omställningsprocesser. Samhällsplanering är ett omfattande begrepp och innefattar i generaliserade ordalag såväl mark för skilda ändamål, bebyggelse, infrastruktur när det gäller transporter och tillgänglighet, teknisk försörjning (el, vatten, avfall) som offentlig service (omsorg, skolor etc.). Traditioner och kulturell historia är viktiga bakomliggande faktorer för förståelsen av hur kommuner utvecklats och förändrats. De utgör även grundläggande fundament att ta hänsyn till i framtidsinriktad utveckling och förändring. Kultur och traditioner har utvecklats inte enbart i symbolisk och historisk mening utan även i hur man tänker och formulerar policy för framtiden i planer och val av tekniska lösningar för bebyggelse, service och transporter.

Kännetecknande för övergripande samhällsplanering är att den skall vara långsiktig, ange inriktning och förutsättningar för hållbart nyttjande av naturgivna resurser och samtidigt sociala och ekonomiska lösningar som leder till en samhällsutveckling i hållbar riktning. I denna pm är begränsningen att fokusera passformen mellan befolkningens sammansättning, bostadsbebyggelsens struktur och lokalisering i relation till arbetsplatser. Dessa faktorer är grundläggande för invånarnas rörlighet när det gäller flyttningar och arbetspendling. I föregående avsnitt identifierades dimensionerna demografisk struktur och rörlighet som centrala faktorer för att analysera och förstå socialt hållbar utveckling. I detta avsnitt är målsättningen att lyfta fram några centrala strategier eller verktyg för att i kommunal planering påverka social utveckling och förändring i hållbarhetsperspektiv. Passformen mellan befolkningens demografiska struktur och förändringsmönster i förhållande till bostadsutbud, bebyggelseplanering, pendling och kommunikationer samt utbud av offentlig service är en viktig strategi för de sociala dimensionerna i hållbar utveckling.

Inom den kommunala planeringen kan man identifiera åtminstone två planeringssuppgifter av olika karaktär, *markplanering* och *serviceplanering*. Även om ansvaret för de båda planeringsfälten ligger på olika kommunala organ kan man konstatera att de i planeringsstrategier för socialt hållbar utveckling många gånger hänger nära samman.

Om man utgår från att hållbar utveckling för kommunal bostadsplanering, dvs allsidig hushållssammansättning, bostadsutbud som svarar mot hushållens behov och en trygg boendemiljö är överordnad målsättning så har i föregående avsnitt lyfts fram två grundläggande faktorer som grundstenar för de sociala dimensionerna i hållbar samhällsutveckling, nämligen demografisk struktur och demografisk förändring. Till demografisk struktur hör befolkningens åldersfördelning. Med en allsidig åldersfördelning följer även hushåll av olika storlek. Små hushåll i behov av mindre lägenhetsyta är dels unga hushåll och dels äldre hushåll. Större hushåll, dvs hushåll med ett eller flera barn, återfinns inom ett tämligen brett åldersspann från yngre till äldre medelålder. Åldersfördelningen är den styrande faktorn bakom hushållsstorlekar i bostadsområden och således även viktig målvariabel när man planerar för utbudet av lägenhetsstorlekar i ett bostadsområde. Dessutom vet man genom en rad undersökningar av hushållens bostadsval att unga, små hushåll oftast föredrar att välja sin första bostad med hyresrätt som upplåtelseform, medan äldre små hushåll som flyttar till ny bostad från ett större boende i villa oftast väljer bostadsrätt före hyresrätt som upplåtelseform. Större hushåll med barn och ungdomar bosätter sig i större lägenheter med markboende. De flesta lägenheter av det slaget är privatägda småhus. Marklägenheter med bostadsrätt eller hyresrätt som upplåtelseform svarar för en liten andel stora marklägenheter, men är även ofta barnhushållens valda boendeform. Detaljplaner reglerar tyvärr sällan utbudet av lägenhetsstorlekar, men väl byggherre och upplåtelseform.

- *En första viktig strategi för att påverka hushållssammansättningen är att aktivt använda fördelningen av lägenhetsstorlekar i kombination med upplåtelseform som strategi för att åstadkomma allsidig hushållssammansättning i ett bostadsområde.*

En andra viktig dimension i socialt hållbar bebyggelseplanering är att påverka faktorer som kan leda till omfattande demografiska förändringar i ett bostadsområde, dvs motverka höga omflyttningstal (se figur 3.2 i exempel 3). Även detta kan man göra genom att påverka de relativa andelarna av olika lägenhetsstorlekar. Genom forskning vet man att 8 av 10 flyttningar under ett hushålls livscykel är koncentrerade till bestämda familjefaser. Den allra största andelen flyttningar sker i åldersgruppen 19-29 år, dvs från föräldrahemmet till olika typer av små lägenheter och medelstor lägenhet under tiden som ung sambo. Den andra stora flyttningssfasen under familjcykeln inträffar från 65 år och uppåt, dvs flyttning från småhuset till den större lägenheten, till en mindre lägenhet eller servicehusboende. Med sådan kunskap som bakgrund vet man att unga hushåll genererar höga flyttningstal och äldre medelhöga flyttningstal, medan kvarboendetalen särskilt i hushåll med hemmaboende barn är mycket långa och omflyttningstalen låga. Omsättningen av samtliga hushåll i privatägda småhus är därför cirka 30 år, medan motsvarande siffra för lägenheter i ett flerbostadshusområde är cirka 15 år (för Malmö kommun gjordes en sådan beräkning med år 1987 som utgångspunkt – se exempel 4). Eftersom bosättningsmönster för hushållsstorlekar i skilda åldrar är känt så vet man att små lägenheter med unga hushåll ger höga flyttningstal, i synnerhet i upplåtelseformer man lätt

kan avveckla, dvs hyresrätt och bostadsrätt i nämnd ordning. Höga omflyttningstal leder till att hushåll i lägenhetstyper som normalt sett har låga omflyttningstal också flyttar. Trivseln i ett bostadsområde minskar om man har hög omsättning av grannar i området. Man känner inte längre till vem som hör till området eller är besökare. I ett bostadsområde, Vilboken i Olofströmskommun var flyttningstalen år 1980 nära 26%, medan andra bostadsområden med många lägenheter i flerbostadshus låg mellan 6-8% och småhusområden på högst 2% i nämnda kommun. Vid en närmare analys visade sig andelen små lägenheter, dvs högst 2 rum och kök utgöra 65% av lägenhetsbeståndet i Vilboken. Förändringsspiralen mot ett område med negativt rykte gick fort samtidigt som befolkningen i kommunen minskade och många lägenheter förblev outhyrda.

- *En andra viktig strategi för att påverka omflyttningen av hushåll är att aktivt använda fördelningen av lägenhetsstorlekar för att motverka höga omflyttningstal och en negativ förändringsspiral i bostadsområdet, att tillgodose ett utbud av små lägenheter i både bostadsrätt och hyresrätt samt en avvägning av lägenhetsstorlekar i hela området så att mindre lägenheter inte dominerar utbudet.*

Dessa båda planeringsstrategier syftar till att påverka processer som leder till ensidig befolkningssammansättning och riskerar leda till instabilitet i bostadsområdets utveckling. Båda strategierna kräver dock att man i planeringen styr längre i detaljplanen än vad man vanligen gör, dvs utöver sammansättning av byggherrar och upplåtelseformer även anger riktvärden för andel lägenhetsstorlekar inom respektive upplåtelseform.

Serviceplanering är ytterligare ett sätt att påverka kvarboendetid och motverka utflyttning från ett bostadsområde. I bostadsområden med en allsidig åldersstruktur finns såväl barn, ungdomar, hushåll i medelåldrar och pensionärer representerade. Redan i planen för ett bostadsområde kan man påverka att mark avsätts för verksamheter såsom daghem, skolor, äldreservice och verksamheter samt fritidsverksamheter och grönområden. Än viktigare är att ange tidsbestämda riktlinjer för när daghem och skolor beräknas sättas i drift, när fritidsgården och verksamheten startar eller när lokal och service för äldre är klara att tas i bruk. Tidsbestämningen är viktig särskilt för unga hushåll som flyttar in. Om man vet att daghemsplatser kommer att finnas eller att skolan är i gång när det blir skoldags för barnen kan man planera för längre kvarboendetid i lägenheten eller till och med planera för att flytta inom bostadsområdet när ändringar i hushållsstorleken kräver större bostad eller mindre bostad om hushållet blir mindre. Flyttningar inom ett bostadsområde ger bättre kontinuitet och stärker kvaliteter i området än vad utflyttningar från området ger.

- *En tredje viktig strategi för att påverka de sociala kvaliteterna i ett bostadsområde är att redan i planerna ange tidpunkt för när offentlig verksamhet såsom barntillsyn, skolor, fritidsverksamhet eller äldreservice startar verksamhet. Detta påverkar kontinuitet i bostadsområdet genom att gynna flyttningar inom området när hushållens behov ändras i stället för utflyttningar från området.*

Lokalisering av bostäder i förhållande till arbetsplatser har under decennier varit i fokus för åtminstone teoretiska möjligheter att minska arbetspendling och därmed trafikbelastningen på gatunät och landsvägar samt att minska miljöpåverkan från fordon. Det finns emellertid ingen forskning som stöder att människor väljer bostad så att arbetsresorna kan minimeras. I stället pekar hittillsvarande forskningsresultat på att andra kvalitetsaspekter är viktigare i valet av bostadsläge, exempelvis lägenhetens standard och kvalitet, boendemiljön, tillgång till service och inte minst tillgång till kommunikationer. Hållbar utveckling när det gäller arbetsresor behöver därför i stället handla om god tillgänglighet och tillgång till kollektiva kommunikationer redan när de första hushållen flyttar in i bostadsområdet. Den lokala tillgänglighetsdimensionen handlar om att göra bostäder och service möjliga att nå med fordon, vilken inte behöver betyda att parkering ska ske på den egna tomten eller precis utanför butiken. Den omvärldsrelaterade tillgänglighetsdimensionen handlar om att bostadsområden har ett gatunät som nära ansluter till ett större gatunät inom tätbebyggelsen med anslutning till regionala vägnät. Hittillsvarande forskning visar att många människor väljer att arbetspendla till och med över långa avstånd när man byter arbetsplats. Att behålla sin bostad och boendemiljö är högre prioriterat än att ha nära till arbetet. Detta är en dimension i det som beskrivs som regionvidgning. En stor andel långväga arbetspendling kommer sannolikt även i framtiden att ske med bil. Däremot har det visat sig att arbetspendling över kortare avstånd, exempelvis inom städer och mellan bostad och arbetsplats inom en nära region där omstigning mellan kollektivtrafiklinjer kan minimeras är det lättare att ersätta bilen med kollektivtrafik. Samtidigt gäller det att hålla i minnet att dagliga, rutinartade resvanor, såsom till arbetet tur och retur, lätt blir vanor som är mycket svåra att förändra. Den goda tillgängligheten med kollektivtrafik, tillgängligheten med ett väl utbyggt lokalt och regionalt vägnät samt cykelleder behöver finnas på plats tidigt vid inflyttningen i ett nytt bostadsområde så att kollektiva vanor hinner etableras före de privata lösningarna på arbetspendling.

- *En fjärde viktig strategi är att i områdesplaner och detaljplaner sörja för tillgänglighet inom området, anslutningar till stadsgatunät och regionala vägnät för både privata trafiklösningar och kollektivtrafik. Transportförsörjningen till och från området behöver färdigställas tidigt under inflyttningsfasen för att etablera nya resvanor för arbetspendling till fördel för kollektiv trafik eller cykel innan vanor och rutiner kring framför allt bilresor till arbetet etablerats. Miljödimensionen, men även trafiksäkerhet och resenärens bekvämlighet och tidplanering är viktiga faktorer att beakta i detta sammanhang.*

Sammanfattningsvis har fyra planeringsstrategier diskuterats för att hantera de sociala dimensionerna demografisk struktur och demografisk förändring i hållbar samhällsplanering, nämligen

1. precisera mål redan i detaljplaner om fördelning av lägenhetsstorlekar och hustyper för nå en allsidig hushållsstruktur och undvika höga omflyttningstal,

2. planera för alla typer av lägenhetsstorlekar i alla typer av upplåtelseformer för att gynna flyttningar inom bostadsområdet i stället för utflyttning från området,
3. planer för att tidigt ha offentlig service för skilda hushållstyper på plats vid inflyttningen i ett område stärker stabila och attraktiva kvaliteter,
4. trafikförsörjningen, såväl gatu- och vägnät som kollektiv trafik och cykelvägar behöver tidigt var utbyggda och till hands för invånarna för att de skall etablera nya miljöanpassade rutiner för arbetsresor.

Exempel 4. Omflyttningstal i lägenheter med olika upplåtelseform – exempel Malmö, år 1987

Upplåtelseform	Riktvärde	Malmö kommun, %
Allmännyttan	a	17
Bostadsrättslägenheter	0,5a	10
Priv. Hyreslägenheter	0,75a	12
Privatägda småhus	0,5a-3	7
Privatägda småhus i förortslägen	0,5a	-

a = omflyttningen av hushåll inom allmännyttan

Källa: Lindén A-L, 1989. *Vem bor i bostadsområdet. Bostadsutbud – befolkningsstruktur – förändringsmönster*. Forskargruppen Boende och bebyggelse, Sociologiska institutionen, Lunds universitet, Lund.

Slutord

I många sammanhang under de år jag arbetat med forskning kring bebyggelse, miljö, konsumtion och människors attityder och beteenden har jag fått frågor om hur man skall hantera de sociala dimensionerna i hållbar samhällsutveckling. Frågorna gäller

Vilka faktorer skall man prioritera i samhällsplanering?

Hur skall man analysera dem?

Hur hänger olika faktorer samman i förändring och utveckling i ett samhälle?

Hur skall man arbeta med sociala dimensioner som verktyg i samhällsplanering?

Ambitionen i denna lilla skrift har varit att lyfta fram svar på dessa frågor i relation till kommunal bostadsplanering. De sociala dimensionerna har formulerats som målsättningar att prioritera högt är allsidig demografisk struktur, rimliga omflyttningstal och attraktiva boendekvaliteter. Svaren på den andra frågan, analysfrågan, har illustrerats med exempel från forskning jag bedrivit i olika projekt. Diskussionen kring analyserna har syftat till att belysa den tredje frågan, dvs hur olika faktorer och händelser hänger samman i utvecklingen av bostadsområdets sociala föränderlighet. Den fjärde frågan om hur man kan arbeta strategiskt i samhällsplanering med sociala faktorer kring hållbar utveckling har kortfattat formulerats i fyra grundläggande strategier. I denna skriften har jag valt att fokusera strategier som kan hanteras i kommunal planering i samarbete mellan olika kommunala förvaltningar. En aspekt som jag helt lämnat utanför är hur man kan arbeta för att invånare i ett bostadsområde genom sin konsumtion och sitt beteende kan aktivt medverka i exempelvis energieffektivisering eller avfallshantering i sitt vardagsliv. Dessa frågor är mycket väsentliga för hållbar samhällsutveckling, men kräver en särskild analys där utgångspunkten i inte första hand är det kommunala planeringsperspektivet utan snarare ett medborgarperspektiv, dvs samarbete mellan invånare och enskilda kommunala förvaltningar.

Referenser

- Lindén A-L, 1989. *Vem bor i bostadsområdet. Bostadsutbud – befolkningsstruktur – förändringsmönster*. Forskargruppen Boende och bebyggelse, Sociologiska institutionen, Lunds universitet, Lund.
- Lindén A-L, et.al., 1997. *Socialt hållbar planering*. PM 12, Stadsarkitektkontoret, Lund.
- Lindén A-L, Jörgensen E & M Bennulf, 1998. *Samhällsvetenskapliga perspektiv på hållbara städer*. Byggforskningsrådet, FRN, Mistra, Stockholm.
- Lindén A-L, 2005. *Hållbar samhällsutveckling i Blekinge. Nutid och framtid*. Rapport 2005:03, Blekinge Tekniska Högskola, Karlskrona.
- Thelander A-L, 1984. *Befolkningsförändringar i bostadsområden med sociala problem*. Forskargruppen Boende och bebyggelse, Sociologiska institutionen, Lunds universitet, Lund.
- Thelander A-L, 1984. *Tomma lägenheter*. T8:1984, Byggforskningsrådet, Stockholm.

Avsikten med denna pm är att lyfta fram några betydelsefulla sociala faktorer i kommuners bostadsplanering för hållbar utveckling och visa hur man kan analysera sociala situationer. De frågor som behandlas är:

Vilka faktorer skall man prioritera i samhällsplanering?

Hur skall man analysera dem?

Hur hänger olika faktorer samman i förändring och utveckling i ett samhälle?

Hur skall man arbeta med sociala dimensioner som verktyg i samhällsplanering?

De prioriterade sociala dimensionerna i bostadsplanering har formulerats som allsidig demografisk struktur, rimliga omflyttningstal och attraktiva boendekvaliteter. Svaren på den andra frågan, analysfrågan, har illustrerats med exempel från forskningsprojekt i olika kommuner. Diskussionen kring dem belyser den tredje frågan, dvs. hur olika faktorer och händelser hänger samman i bostadsområdets sociala föränderlighet. Den fjärde frågan om hur man kan arbeta strategiskt i samhällsplanering med sociala faktorer kring hållbar utveckling har formulerats i fyra grundläggande strategier. I skriften behandlas strategier i kommunal planering som innebär samarbete mellan kommunala förvaltningar.

Anna-Lisa Lindén har lång erfarenhet från forskning kring planering, bostadspolitik, social segregation samt kring miljöeffekter av transporter, resande och konsumtion i allmänhet. Hon är professor i sociologi vid Lunds universitet.

LUNDS
UNIVERSITET

DEPARTMENT OF SOCIOLOGY • LUND UNIVERSITY

Working Paper in Sociology

P. O. BOX 114 • S-221 00 LUND • SWEDEN

ISBN 91-7267-236-6